

شناسایی فرصت‌های توسعه تجارت ایران و قزاقستان با تأکید بر واردات کالاهای اساسی

رشت، بلوار ولیعصر - شماره ۶۷۴ - کد پستی ۴۱۶۹۷-۶۶۵۴۸

۰۱۳-۳۳۷۵۷۰۳۷-۸

www.iccinguil.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

شناسنامه

عنوان

شناسایی فرصت های توسعه تجارت ایران و قزاقستان با تأکید بر کالاهای اساسی

تهیه و تنظیم: مرکز پژوهش با همکاری امور بین الملل اتاق بازرگانی گیلان

کارشناسان: مهرناز شرافت - نازنین بهار

ناظران: دکتر شراره کاوسی - دکتر محمدرضا تقی زاده

شهریور ۱۴۰۵

آدرس: رشت - بلوار ولیعصر - شماره ۶۷۴ - کد پستی ۶۶۵۴۸-۴۱۶۹۷

۰۱۳۳۷۵۷۰۳۷-۸

guilanccima@gmail.com

www.iccimguil.ir

صاحب امتیاز: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی گیلان

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴	مقدمه
۶	اقتصاد کلان، زیرساخت‌های تجاری و ظرفیت‌های بازرگانی قزاقستان
۸	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در قزاقستان
۸	بررسی تجارت خارجی قزاقستان با جهان
۱۰	بررسی تجارت خارجی کالاهای اساسی قزاقستان با جهان
۱۵	بررسی تحولات تجارت خارجی قزاقستان با ایران
۱۶	بررسی تحولات تجارت کالاهای اساسی قزاقستان با ایران
۱۷	صادرات کالاهای اساسی ایران به قزاقستان
۱۸	واردات کالاهای اساسی ایران از قزاقستان
۲۰	بررسی پتانسیل وارداتی کالاهای اساسی کشاورزی ایران از قزاقستان
۳۰	ظرفیت مبادی گیلان در توسعه واردات کالاهای اساسی از قزاقستان
۳۲	جمع بندی
۳۳	پیشنهادهای
۳۴	منابع گزارش

مقدمه

توسعه روابط تجاری با کشورهای منطقه و تنوع بخشی به مبادی تأمین کالاهای اساسی، از جمله محورهای مهم در تقویت تاب‌آوری تجارت خارجی و کاهش آسیب‌پذیری زنجیره تأمین کشور به شمار می‌رود. در این میان، قزاقستان به دلیل برخورداری از ظرفیت‌های قابل توجه تولیدی، منابع طبیعی، توان صادراتی، موقعیت جغرافیایی و دسترسی به دریای خزر، یکی از کشورهای مهم آسیای مرکزی در بررسی فرصت‌های توسعه تجارت با جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. این اهمیت صرفاً ناشی از اندازه اقتصاد قزاقستان نیست، بلکه به ساختار تولید و تجارت این کشور و ظرفیت آن در تولید و صادرات طیفی از محصولات کشاورزی، غذایی و دامی نیز ارتباط دارد. قزاقستان با اقتصادی متکی بر منابع طبیعی، انرژی، صنایع معدنی و در عین حال برخوردار از ظرفیت قابل توجه در بخش کشاورزی و صنایع غذایی، طی سال‌های اخیر جایگاه خود را در تجارت منطقه‌ای تثبیت کرده است. بر اساس داده‌های بانک جهانی، اقتصاد این کشور در سال ۲۰۲۵ رشد ۶.۵ درصدی را تجربه کرده و تولید ناخالص داخلی سرانه آن به حدود ۱۴.۷ هزار دلار رسیده است. همچنین، موقعیت جغرافیایی قزاقستان در مجاورت روسیه، چین و کشورهای آسیای مرکزی و دسترسی آن به دریای خزر، امکان ایفای نقش همزمان در بازارهای منطقه‌ای و مسیرهای ترانزیتی را برای این کشور فراهم کرده است.

از منظر تجارت کالاهای اساسی، قزاقستان دارای یک وضعیت دوگانه است. این کشور در محصولاتی نظیر گندم، جو، دانه‌های روغنی و برخی محصولات دامی از ظرفیت صادراتی قابل ملاحظه‌ای برخوردار است و در برخی بازارها از مزیت قیمتی و رشد صادراتی مناسبی بهره می‌برد؛ در مقابل، در تعدادی از کالاهای اساسی و غذایی همچنان واردکننده است. از این رو، بررسی ظرفیت تجاری قزاقستان صرفاً بر اساس تراز کلی تجارت کالاهای اساسی نمی‌تواند بیانگر فرصت‌های واقعی موجود باشد و لازم است وضعیت هر محصول به صورت جداگانه، با توجه به حجم صادرات و واردات، روند رشد، قیمت صادراتی، سهم از تجارت جهانی و توان تأمین مستمر مورد ارزیابی قرار گیرد. اهمیت این موضوع برای جمهوری اسلامی ایران از دو جنبه قابل بررسی است. از یک سو، قزاقستان می‌تواند به عنوان یک بازار بالقوه برای توسعه و تنوع بخشی به صادرات کالاهای ایرانی، به‌ویژه محصولات کشاورزی، غذایی و فرآوری‌شده، مورد توجه قرار گیرد. از سوی دیگر، ظرفیت تولید و صادرات قزاقستان در محصولاتی مانند گندم، جو، دانه‌های روغنی، روغن آفتابگردان و برخی محصولات دامی، امکان بررسی این کشور را به عنوان یکی از مبادی بالقوه تأمین کالاهای اساسی مورد نیاز ایران فراهم می‌کند.

بررسی روند تجارت دوجانبه ایران و قزاقستان نیز نشان می‌دهد که طی سال‌های مورد بررسی، تراز تجاری ایران با قزاقستان در مجموع به نفع ایران بوده است؛ با این حال، جریان واردات کالاهای اساسی از قزاقستان نوسان قابل توجهی داشته و در برخی محصولات، استمرار و ثبات لازم مشاهده نمی‌شود. در سمت صادرات نیز، صادرات

کالاهای اساسی ایران به قزاقستان در تعدادی از اقلام محدود و متمرکز بوده و ظرفیت قابل توجهی برای توسعه تنوع محصولات صادراتی وجود دارد. بنابراین، مسئله اصلی صرفاً افزایش حجم مبادلات نیست، بلکه ایجاد یک الگوی متوازن‌تر، متنوع‌تر، پایدارتر و در مجموع هدفمندتر در تجارت دوجانبه است.

از سوی دیگر، نبود مرز زمینی مستقیم میان ایران و قزاقستان، اهمیت هزینه و زمان حمل‌ونقل، دسترسی به مسیرهای دریایی و ترکیبی، ظرفیت بنادر خزر و قابلیت اطمینان زنجیره لجستیک را در ارزیابی اقتصادی مبادلات دو کشور افزایش می‌دهد. بنادر آکتائو^۱ و کوریوک^۲ در این چارچوب از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند و می‌توانند در صورت فراهم بودن شرایط مناسب حمل‌ونقل، هزینه و زمان ترانزیت، در توسعه مبادلات ایران و قزاقستان نقش آفرین باشند. بر این اساس، گزارش حاضر با هدف شناسایی ظرفیت‌های بالفعل و بالقوه توسعه تجارت ایران و قزاقستان با تأکید بر کالاهای اساسی تهیه شده است. در این راستا، ابتدا وضعیت اقتصاد کلان، ساختار تولید، زیرساخت‌های تجاری و ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری و لجستیکی قزاقستان بررسی شده و سپس روند تجارت خارجی این کشور با جهان و تجارت دوجانبه ایران و قزاقستان مورد تحلیل قرار گرفته است. در ادامه، تجارت کالاهای اساسی قزاقستان با جهان و ایران بررسی و برای مجموعه‌ای از محصولات منتخب شامل گندم، برنج، جو، ذرت دامی، کنجاله سویا، روغن آفتابگردان، روغن سویا و انواع گوشت، شاخص‌هایی نظیر ارزش صادرات، رشد صادرات، سهم جهانی و قیمت صادراتی مورد مقایسه قرار گرفته است.

هدف نهایی این بررسی، ارائه تصویری محصول‌محور از ظرفیت‌های تجاری قزاقستان و شناسایی زمینه‌هایی است که می‌توانند از منظر تأمین کالاهای اساسی ایران، توسعه صادرات غیرنفتی، تنوع‌بخشی به مبادی وارداتی و گسترش تجارت دوجانبه واجد اهمیت باشند. بر این مبنا، نتایج گزارش تلاش می‌کند میان «وجود ظرفیت صادراتی» و «وجود فرصت تجاری بالفعل» تمایز قائل شود؛ زیرا تحقق هر فرصت تجاری در نهایت به مجموعه‌ای از عوامل شامل قیمت رقابتی، ظرفیت و استمرار عرضه، هزینه حمل‌ونقل، الزامات فنی و بهداشتی، شرایط پرداخت، سیاست‌های تجاری و امکان ایجاد روابط پایدار میان فعالان اقتصادی دو کشور وابسته است. با توجه به قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران و سیاست‌های کشور بر حفظ امنیت غذایی، پایداری تأمین و تنوع‌بخشی به مبادی تأمین کالاهای اساسی، بررسی ظرفیت کشورهای منطقه در این حوزه، به‌ویژه در شرایط خاص و افزایش ریسک‌های زنجیره تأمین، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این چارچوب، توسعه روابط تجاری و ایجاد مسیرهای پایدار تأمین می‌تواند بخشی از الزامات تقویت تاب‌آوری تجارت خارجی و امنیت غذایی کشور را محقق سازد.

Port of Aktau¹
Port of Kuryk²

اقتصاد کلان، زیرساخت‌های تجاری و ظرفیت‌های بازرگانی قزاقستان

قزاقستان با مساحت ۲.۷۲۵ میلیون کیلومتر مربع و دارا بودن جمعیتی حدود ۲۱.۱ میلیون نفر در سال ۲۰۲۶^۱، بزرگ‌ترین کشور محصور در خشکی جهان^۲ و نهمین کشور پهناور دنیا است. به لحاظ جغرافیایی کشور قزاقستان در منطقه آسیای مرکزی واقع شده و از شمال با روسیه، از شرق با چین، از جنوب با قرقیزستان، ازبکستان و ترکمنستان و از غرب با دریای خزر هم‌مرز است. این کشور تنها از طریق ساحل دریای خزر با ایران دارای مرز آبی بوده و فاقد مرز زمینی مستقیم با ایران است.

اقتصاد قزاقستان بر پایه صادرات نفت، گاز طبیعی، مواد معدنی و غلات استوار است و از زیرساخت‌های حمل‌ونقل و ترانزیت منطقه‌ای نیز بهره می‌برد. موقعیت راهبردی این کشور و دسترسی آن به دریای خزر، قزاقستان را به یکی از بازیگران مهم در کریدورهای ترانزیتی و همکاری‌های تجاری منطقه‌ای، به‌ویژه در تعامل با ایران، تبدیل کرده است. شاخص‌های کلان اقتصادی قزاقستان طی سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۶ بیانگر اقتصادی نسبتاً پویا و وابسته به تجارت بین‌الملل است. تولید ناخالص داخلی قزاقستان از ۲۱۴.۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ به بیش از ۲۶۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۵ (به قیمت‌های ثابت ۲۰۱۵) افزایش یافته و نرخ رشد اقتصادی نیز از ۴.۳ درصد به ۶.۵ درصد رسیده است. تولید ناخالص داخلی سرانه نیز از حدود ۱۰ هزار دلار به نزدیک ۱۴.۷ هزار دلار افزایش یافته که بیانگر بهبود سطح درآمد و تقویت قدرت خرید مصرف‌کنندگان است. در همین دوره، اگرچه نرخ تورم در مقاطعی افزایش یافته، اما اقتصاد کشور همچنان روند رشد خود را حفظ کرده است.

از منظر ساختار اقتصادی، بخش خدمات با سهمی نزدیک به ۵۸ درصد و بخش صنعت با سهمی بیش از ۳۲ درصد، مهم‌ترین ارکان تولید ناخالص داخلی قزاقستان را تشکیل می‌دهند. هر چند سهم بخش کشاورزی حدود ۴ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور را شامل می‌شود، اما این بخش به دلیل نقش آن در تأمین امنیت غذایی، صادرات محصولات کشاورزی و جایگاه قزاقستان در بازار جهانی غلات، از اهمیت راهبردی برخوردار است. این کشور یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان و صادرکنندگان گندم و آرد در جهان بوده و تولید محصولات نظیر جو، برنج، دانه‌های روغنی و دامپروری نیز جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد این کشور دارد.

بررسی سهم تجارت خارجی از تولید ناخالص داخلی نشان‌دهنده نقش قابل‌توجه تجارت بین‌المللی در اقتصاد قزاقستان است. در بخش مواد غذایی نیز، اگرچه سهم محصولات غذایی از صادرات کالا نسبتاً محدود و در سال ۲۰۲۴ حدود ۶ درصد بوده، اما این محصولات حدود ۱۱ درصد از واردات کالایی کشور را تشکیل داده‌اند. این تفاوت نشان‌دهنده اهمیت بازار واردات مواد غذایی در قزاقستان و وجود ظرفیت برای تأمین بخشی از نیاز بازار از

^۱ www.worldometers.info

^۲ کشور محصور در خشکی، خشکی‌بست، محاط به خشکه یا بی‌دریا به کشوری گفته می‌شود که هیچ‌گونه دسترسی به آب‌های آزاد نداشته باشد. با توجه به اینکه دریای خزر یک دریاچه بسته است و به اقیانوس متصل نیست، بنابراین قزاقستان همچنان یک کشور محصور در خشکی محسوب می‌شود.

طریق تجارت خارجی است؛ هرچند صرفاً بر اساس این شاخص نمی‌توان از وابستگی غذایی یا ناامنی غذایی کشور نتیجه‌گیری کرد. در مجموع، اقتصاد قزاقستان ضمن برخورداری از رشد اقتصادی مثبت، از نقش پررنگ تجارت خارجی برخوردار است و بازار مواد غذایی آن می‌تواند از منظر فرصت‌های تجاری مورد توجه قرار گیرد.

در راستای توسعه تجارت و جذب سرمایه‌گذاری، قزاقستان شبکه‌ای متشکل از ۱۴ منطقه ویژه اقتصادی و ۵۰ منطقه صنعتی ایجاد کرده است که با ارائه مشوق‌هایی نظیر معافیت‌های مالیاتی و گمرکی، توسعه صنایع صادرات‌محور، فرآوری محصولات کشاورزی، صنایع پتروشیمی، فناوری اطلاعات و لجستیک را دنبال می‌کند. از مهم‌ترین این مناطق می‌توان به منطقه ویژه اقتصادی آستانه، پارک فناوری اطلاعات آلماتی، منطقه ویژه بندر آکتائو، پارک ملی نفت و گاز آتیرائو و منطقه ویژه گردشگری ترکستان اشاره کرد.

از منظر حمل و نقل و تجارت، بندر آکتائو مهم‌ترین و بزرگ‌ترین بندر قزاقستان در ساحل دریای خزر است و نقش اصلی را در صادرات نفت، فلزات و ترانزیت کالا میان آسیای مرکزی، قفقاز، خاورمیانه و اروپا ایفا می‌کند. در کنار آن، بندر کوریک که در جنوب آکتائو احداث شده، به‌عنوان یکی از پایانه‌های مهم حمل‌ونقل کانتینری و کالاهای فله، جایگاه ویژه‌ای در کریدور میانی^۱ پیدا کرده و نقش مهمی در کاهش وابستگی قزاقستان به مسیرهای ترانزیتی روسیه و توسعه تجارت با کشورهای حاشیه دریای خزر، از جمله ایران، ایفا می‌کند.

جدول ۱- شاخص‌های کلان اقتصادی قزاقستان

شاخص	۲۰۲۱	۲۰۲۲	۲۰۲۳	۲۰۲۴	۲۰۲۵
تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت ۲۰۱۵ (میلیون دلار)	۲۱۴,۶۷۹	۲۲۱,۵۴۹	۲۳۲,۸۴۸	۲۴۴,۴۹۱	۲۶۰,۳۸۳
رشد سالانه تولید ناخالص داخلی (درصد)	۴.۲۹	۳.۲	۵.۱	۵	۶.۵
تولید ناخالص داخلی سرانه (دلار)	۹,۹۸۳	۱۱,۲۵۵	۱۲,۸۷۹	۱۴,۱۵۴	۱۴,۶۹۲
نرخ تورم براساس شاخص قیمت ضمنی تولید ناخالص داخلی (درصد)	۱۳.۹۳	۱۹.۷۶	۹.۵۲	۸.۹۹	۹.۶۰
سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری از تولید ناخالص داخلی (درصد)	۵.۰۳	۵.۲۴	۳.۸۲	۳.۸۸	۳.۷۴
سهم تجارت از تولید ناخالص داخلی	۵۸.۶۶	۶۸.۳۳	۶۲.۳۳	۵۷.۱۶	-
شاخص تولید مواد غذایی	۱۱۵.۳	۱۲۷.۸	-	-	-
سهم صادرات محصولات غذایی از کل صادرات کالا	۷.۰۱	۷.۲۳	۶.۶۹	۶.۱۰	-
سهم واردات مواد غذایی از کل واردات کالا	۱۷.۳۹	۱۹.۱۰	۹.۷۰	۱۰.۹۶	-
سهم ارزش افزوده بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی (درصد)	۳۵.۲۶	۳۴.۹۷	۳۲.۴۲	۳۲.۱۱	۳۲.۳۴
سهم ارزش افزوده بخش خدمات از تولید ناخالص داخلی (درصد)	۵۳.۹۱	۵۲.۶۴	۵۶.۳۴	۵۷.۹۴	۵۷.۷۰

منبع: بانک جهانی

^۱Trans-Caspian International Transport Route

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در قزاقستان

بر اساس گزارش کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل (UNCTAD) ۲۰۲۶^۱، موجودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)^۲ آسیای مرکزی در سال ۲۰۲۵ به ۲۳۵.۵ میلیارد دلار رسید که سهم قزاقستان از آن با ۱۵۶.۴ میلیارد دلار، حدود ۶۶ درصد بود. با این حال، جریان خالص FDI قزاقستان در سال ۲۰۲۵ منفی ۸۶۱ میلیون دلار ثبت شد. سرمایه‌گذاری‌های جدید منطقه نیز به‌طور فزاینده‌ای به سمت فلزات، انرژی، لجستیک، صنایع غذایی و فناوری هدایت شده‌اند. در این میان، قزاقستان با تمرکز بر فرآوری مواد معدنی، انرژی پاک، فناوری و زیرساخت‌های حمل‌ونقل در تلاش است سرمایه خارجی را به سمت ایجاد ارزش افزوده و انتقال فناوری سوق دهد. تغییر جهت سرمایه‌گذاری قزاقستان به سمت فرآوری، صنایع غذایی، انرژی، لجستیک و فناوری، فرصت‌هایی برای همکاری ایران در زمینه تأمین تجهیزات، خدمات فنی و مهندسی، فرآوری و حمل‌ونقل ایجاد می‌کند. همچنین موقعیت ترانزیتی قزاقستان، ظرفیت این کشور را به‌عنوان شریک تجاری و سرمایه‌گذاری ایران تقویت می‌کند.

بررسی تجارت خارجی قزاقستان با جهان

بررسی تجارت خارجی قزاقستان طی سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ نشان می‌دهد این کشور از جایگاه قابل توجهی در تجارت بین‌المللی برخوردار بوده و در تمامی سال‌های مورد بررسی با مازاد تراز تجاری مواجه بوده است. ارزش صادرات قزاقستان از ۶۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ به حدود ۷۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۵ رسیده، در حالی که واردات نیز از ۴۱ میلیارد دلار به ۶۵ میلیارد دلار افزایش یافته است. اگرچه میزان مازاد تراز تجاری در این دوره نوسان داشته و از ۴۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ به ۱۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۵ کاهش یافته است، استمرار تراز تجاری مثبت، بیانگر ظرفیت قابل توجه صادراتی قزاقستان و نقش مهم درآمدهای حاصل از صادرات کالاهای پایه و منابع طبیعی در اقتصاد این کشور است.

جدول ۲- تراز تجاری قزاقستان در زمینه واردات و صادرات

شاخص	۲۰۲۱	۲۰۲۲	۲۰۲۳	۲۰۲۴	۲۰۲۵
صادرات (میلیارد دلار)	۶۰	۷۶	۷۹	۸۲	۷۹
واردات (میلیارد دلار)	۴۱	۳۱	۶۱	۶۰	۶۵
تراز تجاری (میلیارد دلار)	۱۹	۴۵	۱۸	۲۲	۱۴

منبع: trademap.org

^۱ United Nations Conference on Trade and Development
^۲ Foreign Direct Investment

از منظر ساختار تجارت، صادرات قزاقستان همچنان متکی بر منابع طبیعی، انرژی و محصولات معدنی است. سوخت‌های معدنی، روغن‌های معدنی و فرآورده‌های حاصل از تقطیر آن‌ها با ارزشی بین ۳۵ تا ۵۲ میلیارد دلار، سهم قابل توجهی از کل صادرات را به خود اختصاص داده است. پس از آن، کالاهایی نظیر آهن و فولاد، سنگ معدن، مواد شیمیایی معدنی و مس و مصنوعات آن قرار دارند که همگی نشان‌دهنده وابستگی صادرات قزاقستان به بخش معدن، صنایع استخراجی و صنایع پایه هستند.

در مقابل، محصولات کشاورزی سهم بسیار محدودی در ساختار صادرات قزاقستان دارند و ارزش صادرات این گروه در فاصله سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ تقریباً از ۰.۰۶۴ به ۰.۰۸۵ میلیارد دلار افزایش یافته است. اگرچه این روند نشان‌دهنده رشد تدریجی صادرات محصولات کشاورزی است، اما سهم آن در مقایسه با صادرات سوخت‌های معدنی و محصولات معدنی و فلزی همچنان ناچیز باقی مانده است. این وضعیت بیانگر آن است که ظرفیت‌های کشاورزی قزاقستان، با وجود برخورداری از منابع گسترده زمین و تولیدات کشاورزی، هنوز نقش محدودی در درآمدهای صادراتی کشور ایفا می‌کند و ساختار صادراتی این کشور همچنان به‌طور عمده بر کالاهای مبتنی بر منابع طبیعی و صنایع استخراجی متکی است.

جدول ۳- عمده اقلام صادراتی قزاقستان به کشورهای جهان (میلیارد دلار).

ردیف	اقلام صادراتی	۲۰۲۱	۲۰۲۲	۲۰۲۳	۲۰۲۴	۲۰۲۵
۱	سوخت‌های معدنی، روغن‌های معدنی و فرآورده‌های حاصل از تقطیر آن‌ها	۳۵	۵۲	۴۶	۴۶	۴۳
۲	مواد شیمیایی معدنی و ترکیبات فلزات گران‌بها، عناصر نادر و رادیواکتیو	۲.۵	۳.۶	۴.۳	۵.۵	۵.۱
۳	سنگ معدن، سرباره و خاکستر	۴.۲	۴.۱	۵	۴.۹	۴.۴
۴	مس و مصنوعات آن	۳.۴	۰.۰۴۸	۳.۲	۴.۲	۴.۲
۵	آهن و فولاد	۵	۴.۶	۴.۳	۴.۴	۴
۶	محصولات کشاورزی	۰.۰۶۴	۰.۰۸	۰.۰۸۳	۰.۰۸۶	۰.۰۸۵

منبع: trademap.org

در مقابل، ترکیب واردات قزاقستان نشان می‌دهد بخش عمده واردات این کشور به ماشین‌آلات، تجهیزات صنعتی و کالاهای سرمایه‌ای اختصاص دارد. با این حال، بررسی آمارهای تجارت کالاهای اساسی حاکی از آن است که قزاقستان بخشی از نیاز خود به محصولات غذایی، فرآورده‌های کشاورزی، میوه، سبزیجات، محصولات لبنی و سایر کالاهای مصرفی را نیز از بازارهای جهانی تأمین می‌کند. از این‌رو، علاوه بر واردات تجهیزات صنعتی،

بازار این کشور از منظر صادرات کالاهای اساسی و محصولات غذایی نیز دارای ظرفیت قابل توجهی برای توسعه همکاری‌های تجاری با ایران است.

در حوزه محصولات کشاورزی نیز اگرچه ارزش واردات در مقایسه با ماشین‌آلات، وسایل نقلیه و تجهیزات برقی بسیار پایین‌تر است، اما روند آن طی سال‌های مورد بررسی افزایشی بوده است؛ به گونه‌ای که ارزش واردات محصولات کشاورزی از حدود ۰.۰۴۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ به حدود ۰.۰۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۵ رسیده است. این افزایش نشان می‌دهد که بازار قزاقستان، در کنار تقاضای گسترده برای کالاهای سرمایه‌ای و تجهیزات صنعتی، از ظرفیت مشخصی برای واردات محصولات کشاورزی و غذایی نیز برخوردار است. از این منظر، توسعه صادرات محصولات کشاورزی و غذایی ایران، به‌ویژه کالاهایی که از مزیت تولید، تنوع محصول و امکان رقابت قیمتی برخوردارند، می‌تواند یکی از زمینه‌های قابل بررسی برای گسترش تجارت دوجانبه با قزاقستان باشد.

جدول ۴- عمده اقلام وارداتی قزاقستان از کشورهای جهان (میلیارد دلار).

ردیف	اقلام وارداتی	۲۰۲۱	۲۰۲۲	۲۰۲۳	۲۰۲۴	۲۰۲۵
۱	راکتورهای هسته‌ای، دیگ‌های بخار، ماشین‌آلات و دستگاه‌های مکانیکی و اجزای آن‌ها	۷.۲	۱.۶	۹.۶	۹.۵	۱۱
۲	وسایل نقلیه زمینی (به‌جز وسایل نقلیه ریلی یا تراموا) و قطعات و لوازم جانبی آن‌ها	۳.۳	۰.۷۱۵	۷.۸	۶.۴	۷.۴
۳	ماشین‌آلات و تجهیزات برقی و اجزای آن‌ها؛ دستگاه‌های ضبط و پخش صدا و تصویر تلویزیونی و قطعات و لوازم جانبی آن‌ها	۴	۰.۹۲۶	۵.۹	۵.۴	۶.۵
۴	سوختهای معدنی، روغن‌های معدنی و فرآورده‌های حاصل از تقطیر آن‌ها؛ مواد قیری و موم‌های معدنی	۱.۵	۱.۷	۱.۸	۲.۳	۲.۹
۵	مصنوعات از آهن یا فولاد	۱.۶	۱.۲	۲.۷	۲.۵	۲.۷
۶	محصولات کشاورزی	۰.۰۴۵	۰.۰۳۵	۰.۰۶۵	۰.۰۶۵	۰.۰۷

منبع: trademap.org

بررسی تجارت خارجی کالاهای اساسی قزاقستان با جهان

قزاقستان به‌عنوان بزرگ‌ترین کشور محصور در خشکی جهان و یکی از اقتصادهای مهم آسیای مرکزی، در تولید غلات، از جمله گندم، جو و حبوبات، و همچنین دانه‌های روغنی و محصولات حاصل از فرآوری آن‌ها، جایگاه مهمی در تجارت منطقه‌ای دارد.

بررسی روند تجارت کالاهای اساسی طی سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ نشان می‌دهد قزاقستان در تمامی سال‌های مورد بررسی دارای مازاد تراز تجاری در این گروه از کالاها بوده است. ارزش صادرات کالاهای اساسی از ۲.۲۱ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ به ۳.۷۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۵ افزایش یافته که بیانگر رشد حدود ۶۷ درصدی است. در مقابل، ارزش واردات از ۱.۹۶ میلیارد دلار به ۲.۳۴ میلیارد دلار رسیده است. در نتیجه، مازاد تراز تجاری کالاهای اساسی از حدود ۲۵۵ میلیون دلار در سال ۲۰۲۱ به بیش از ۱.۳۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۵ افزایش یافته است. این روند نشان می‌دهد قزاقستان در مجموع در تجارت کالاهای اساسی، صادرکننده خالص محسوب می‌شود؛ با این حال، ساختار تجارت در سطح محصولات، ترکیبی از مزیت صادراتی در برخی کالاها و بازار وارداتی قابل توجه در برخی محصولات دیگر است.

جدول ۵- تراز تجاری قزاقستان در زمینه واردات و صادرات کالاهای اساسی.

شاخص	۲۰۲۱	۲۰۲۲	۲۰۲۳	۲۰۲۴	۲۰۲۵
صادرات (هزار دلار)	۲,۲۱۲,۱۰۹	۳,۲۱۹,۴۷۱	۳,۱۳۵,۱۱۲	۲,۶۵۳,۱۶۹	۳,۶۹۹,۲۹۸
واردات (هزار دلار)	۱,۹۵۷,۵۰۶	۲,۴۲۲,۴۸۷	۲,۳۰۷,۸۳۹	۲,۳۸۹,۲۵۲	۲,۳۴۲,۶۳۴
تراز تجاری (هزار دلار)	۲۵۴,۶۰۳	۷۹۶,۹۸۴	۸۲۷,۲۷۳	۲۶۳,۹۱۷	۱,۳۵۶,۶۶۴

منبع: trademap.org

ترکیب صادرات کالاهای اساسی (جداول ۶ و ۷) نشان می‌دهد گندم همچنان مهم‌ترین کالای صادراتی قزاقستان است. اگرچه سهم گندم از کل صادرات کالاهای اساسی از ۶۴.۴ درصد در سال ۲۰۲۱ به ۴۴.۴ درصد در سال ۲۰۲۵ کاهش یافته، اما همچنان در جایگاه نخست قرار دارد. در مقابل، سهم صادرات روغن آفتابگردان روندی صعودی داشته و از ۵.۳ درصد در سال ۲۰۲۱ به بیش از ۱۹ درصد در سال ۲۰۲۵ رسیده است. این روند می‌تواند بیانگر توسعه ظرفیت فرآوری دانه‌های روغنی و افزایش صادرات محصولات با ارزش افزوده بیشتر باشد. همچنین صادرات حبوبات، جو دامی، کلزا، شکر خام و گوشت گاو تازه نیز طی این دوره افزایش داشته است. بنابراین، قزاقستان در محصولاتی نظیر گندم، جو، حبوبات، دانه‌های روغنی و روغن آفتابگردان از ظرفیت صادراتی و مزیت تجاری قابل توجهی برخوردار است و در برخی از این محصولات می‌تواند در بازارهای منطقه‌ای، از جمله بازارهای هدف ایران، به‌عنوان یک رقیب تجاری نیز مطرح باشد.

در سمت واردات، اگرچه قزاقستان در مجموع صادرکننده خالص کالاهای اساسی است، اما واردات برخی محصولات غذایی سهم قابل توجهی از بازار این کشور را به خود اختصاص داده است. میوه‌های تازه در تمامی سال‌های مورد بررسی از مهم‌ترین اقلام وارداتی بوده و حدود ۲۰ تا ۲۴ درصد از کل واردات کالاهای اساسی را تشکیل داده است. پس از آن، شیر و فرآورده‌های لبنی، شکر خام، گوشت مرغ، روغن آفتابگردان، چای، شیر

خشک و تخم‌مرغ از جمله مهم‌ترین اقلام وارداتی بوده‌اند. همچنین در سال ۲۰۲۴، گندم با سهم ۲۴ درصد و ارزش ۳۸۱.۴ میلیون دلار، شکر خام با سهم ۲۱ درصد و ارزش ۳۴۵.۸ میلیون دلار، گوشت مرغ با سهم ۱۱ درصد و ارزش ۱۸۰.۱ میلیون دلار، دانه آفتابگردان با سهم ۸ درصد و ارزش ۱۲۱.۴ میلیون دلار و روغن آفتابگردان با سهم ۷ درصد و ارزش ۱۰۶ میلیون دلار، مهم‌ترین اقلام وارداتی در میان کالاهای اساسی بوده‌اند. افزایش سهم واردات برخی محصولات از جمله شیر و لبنیات، تخم‌مرغ، میوه‌های تازه یا خشک، گندم، روغن آفتابگردان و شکر خام در سال ۲۰۲۴ نسبت به سال قبل نیز نشان‌دهنده وجود تقاضای قابل توجه در بازار این محصولات است.

در مجموع، الگوی تجارت کالاهای اساسی قزاقستان بیانگر اقتصادی است که از یک‌سو در برخی محصولات کشاورزی و غذایی دارای ظرفیت صادراتی بالا و مزیت تجاری است و از سوی دیگر، در برخی گروه‌های کالایی بازار وارداتی قابل توجهی دارد. بنابراین، فرصت‌های تجاری این کشور را باید در سطح محصول و بر اساس ترکیب تولید داخلی، میزان واردات، روند تقاضا و توان رقابتی صادرکنندگان بررسی کرد و صرفاً بر مبنای مازاد تجاری کل کالاهای اساسی درباره ظرفیت بازار قزاقستان قضاوت نکرد.

(هزار دلار - درصد)

جدول ۶- ارزش و سهم کالاهای اساسی صادراتی قزاقستان سال‌های ۲۰۲۱-۲۰۲۵

کالا	صادرات									
	۲۰۲۵		۲۰۲۴		۲۰۲۳		۲۰۲۲		۲۰۲۱	
	سهم	ارزش	سهم	ارزش	سهم	ارزش	سهم	ارزش	سهم	ارزش
مجموع ارزش کالاهای اساسی صادراتی	۱۰۰	۳,۶۹۹,۲۹۸	۱۰۰	۲,۶۵۳,۱۶۹	۱۰۰	۳,۱۳۵,۱۱۲	۱۰۰	۳,۲۱۹,۴۷۱	۱۰۰	۲,۲۱۲,۱۰۹
گوشت گاو تازه	۳.۳۳	۱۲۳,۵۱۴	۳.۴۳	۹۱,۰۳۲	۲.۴۲	۷۵,۹۸۰	۲.۶۰	۸۳,۷۵۶	۱.۲	۲۶,۵۵۲
گوشت گاو یخ‌زده	۰.۱۰	۳,۹۳۳	۰.۰۹	۲,۴۹۳	۰.۰۴۳	۱,۳۷۰	۰.۰۱	۴۶۷	۰.۲۴	۵,۳۷۰
گوشت مرغ	۱.۴۲	۵۲,۶۲۳	۲.۵۹	۶۸,۷۲۹	۱.۶۷	۵۲,۵۹۷	۰.۸۰	۲۵,۸۷۷	۱.۷۵	۳۸,۹۰۴
شیر و لبنیات	۱.۳۶	۵۰,۳۷۶	۲.۱۹	۵۸,۳۲۹	۱.۱۶	۳۶,۴۴۹	۱.۷۴	۵۶,۲۴۱	۲.۱۸	۴۸,۴۰۷
شیر خشک	۰.۳۲	۱۲,۱۶۵	۰.۲۲	۵,۸۴۸	۰.۲۱	۶,۷۲۵	۰.۳۹	۱۲,۸۲۵	۰.۲۴	۵,۳۲۱
تخم مرغ	۰.۰۱۷	۶۶۰	۰.۱۲	۳,۳۳۴	۰.۳۳	۱۰,۳۹۶	۰.۳۷	۱۲,۰۴۸	۰.۴۶	۱۰,۲۷۵
حبوبات	۵.۸۶	۲۱۶,۹۵۲	۶.۱۰	۱۶۱,۹۵۷	۳.۶۸	۱۱۵,۶۱۱	۳.۰۷	۹۸,۹۷۳	۲.۱۶	۴۷,۹۳۸
میوه تازه	۱.۲۶	۴۶,۹۱۶	۱.۰۶	۲۸,۳۷۹	۰.۹۴	۲۹,۶۸۳	۰.۶۲	۲۰,۱۴۷	۲.۶	۵۷,۵۸۳
میوه خشک	۰.۰۴۳	۱,۵۹۸	۰.۰۱	۳۶۸	۰.۰۱۵	۴۹۲	۰.۰۳۸	۱,۲۳۷	۰.۱۱	۲,۶۰۱
چای	۰.۷۸	۲۸,۸۸۲	۱.۰۱	۲۶,۸۵۶	۰.۷۸	۲۴,۵۷۶	۰.۸۳	۲۶,۷۳۹	۰.۹۱	۲۰,۲۹۱
گندم	۴۴.۳۸	۱,۶۴۲,۰۸۴	۴۲.۲۸	۱,۱۲۱,۹۱۱	۵۹.۰۹	۱,۸۵۲,۶۸۶	۵۹.۴۲	۱,۹۱۳,۲۴۳	۶۴.۴۴	۱,۴۲۵,۵۷۰
جو دامی	۸.۷۱	۳۲۲,۴۲۹	۹.۹۹	۲۶۵,۱۸۳	۸.۴۲	۲۶۴,۰۳۶	۶.۶۲	۲۱۳,۲۷۸	۷.۴۶	۱۶۵,۰۴۵
ذرت دامی	۰.۸۳	۳۰,۸۱۴	۱.۴۵	۳۸,۶۰۵	۰.۷۰	۲۲,۰۰۷	۰.۷۳	۲۳,۷۹۳	۱.۰۰۸	۲۲,۳۰۵
برنج	۱.۱۵	۴۲,۷۴۹	۱.۵۲	۴۰,۵۵۴	۱.۱۵	۳۶,۳۳۳	۱.۶۴	۵۲,۸۷۸	۱.۷۴	۳۸,۶۷۲
دانه سویا	۰.۴۶	۱۷,۳۳۰	۰.۵۹	۱۵,۸۱۹	۰.۷۳	۲۳,۰۴۶	۰.۹۲	۲۹,۸۵۸	۰.۷۱	۱۵,۸۰۴
کلزا	۱.۸۹	۷۰,۱۱۲	۱.۵۳	۴۰,۷۴۷	۱.۰۲	۳۲,۰۶۲	۱.۲۶	۴۰,۸۶۵	۱.۸۱	۴۰,۰۹۱
دانه آفتابگردان	۳.۳۱	۱۲۲,۷۹۰	۳.۴۹	۹۲,۷۲۴	۳.۸۰	۱۱۹,۴۳۰	۵.۳۱	۱۷۰,۹۹۷	۳.۱۰	۶۸,۶۶۹
روغن خام سویا	۰.۳۲	۱۱,۹۶۱	۰.۵۷	۱۵,۳۵۸	۰.۳۲	۱۰,۱۷۷	۰.۳۵	۱۱,۵۰۸	۰.۴۴	۹,۹۰۱
روغن آفتابگردان	۱۹.۱۲	۷۰۷,۶۲۸	۱۶.۲۰	۴۲۹,۹۵۳	۱۰.۷۸	۳۳۸,۰۷۵	۱۰.۷۵	۳۴۶,۴۰۹	۵.۲۷	۱۱۶,۷۵۱
روغن کلزا (کانولا)	۲.۳۱	۸۵,۶۶۲	۲.۲۷	۶۰,۳۴۷	۱.۳۸	۴۳,۵۷۶	۱.۸۳	۵۹,۰۲۳	۱.۳۲	۲۹,۲۶۱
شکر خام	۲.۶۵	۹۸,۱۶۱	۲.۰۸	۵۵,۳۲۶	۰.۳۰	۹,۶۶۸	۰.۰۰۱۸	۶۰	۰.۰۷	۱,۶۷۲
کنجاله سویا	۰.۲۶	۹,۹۵۹	۱.۱۰	۲۹,۳۱۷	۰.۹۶	۳۰,۱۳۷	۰.۵۹	۱۹,۲۴۹	۰.۶۸	۱۵,۱۲۶

منبع: trademap.org

جدول ۷- ارزش و سهم کالاهای اساسی وارداتی قزاقستان سال‌های ۲۰۲۱-۲۰۲۵ (هزار دلار- درصد)

کالا	واردات									
	۲۰۲۱		۲۰۲۲		۲۰۲۳		۲۰۲۴		۲۰۲۵	
	ارزش	سهم	ارزش	سهم	ارزش	سهم	ارزش	سهم	ارزش	سهم
مجموع ارزش کالاهای اساسی وارداتی	۱,۹۵۷,۵۰۶	۱۰۰	۲,۴۲۲,۴۸۷	۱۰۰	۲,۳۰۷,۸۳۹	۱۰۰	۲,۳۸۹,۲۵۲	۱۰۰	۲,۳۴۲,۶۳۴	۱۰۰
گوشت گاو تازه	۳۰,۹۲۶	۱.۵۷	۵,۱۲۲	۰.۲۱	۱۳,۷۶۰	۰.۵۹	۱۸,۱۸۰	۰.۷۶	۲۵,۳۷۸	۱.۰۸
گوشت گاو یخ‌زده	۳۶,۱۸۸	۱.۸۴	۲۳,۹۵۵	۰.۹۸	۲۷,۸۰۸	۱.۲۰	۲۹,۹۳۲	۱.۲۵	۴۹,۹۳۵	۲.۱۳
گوشت مرغ	۱۶۷,۷۲۰	۸.۵۶	۲۰۸,۷۴۹	۸.۶۱	۱۸۱,۴۹۵	۷.۸۶	۱۸۰,۰۸۵	۷.۵۳	۱۸۶,۶۰۸	۷.۹۶
شیر و لبنیات	۲۰۶,۲۰۷	۱۰.۵۳	۲۶۸,۷۱۸	۱۱.۰۹	۲۵۴,۶۱۷	۱۱.۰۳	۲۹۴,۱۹۶	۱۲.۳۱	۳۵۹,۴۸۱	۱۵.۳۴
شیر خشک	۸۳,۷۱۹	۴.۲۷	۱۲۳,۲۳۳	۵.۰۸	۷۹,۴۳۱	۳.۴۴	۷۰,۴۹۰	۲.۹۵	۹۷,۱۵۸	۴.۱۴
تخم مرغ	۳۸,۸۳۳	۱.۹۸	۳۹,۰۶۶	۱.۶۱	۳۶,۹۱۵	۱.۵۹	۴۱,۸۹۹	۱.۷۵	۵۵,۷۹۸	۲.۳۸
حبوبات	۱۰,۵۰۹	۰.۵۳	۲۸,۹۲۸	۱.۱۹	۲۰,۲۰۴	۰.۸۷	۱۲,۱۰۷	۰.۵۰	۱۵,۴۳۷	۰.۶۵
میوه تازه	۴۶۵,۷۲۹	۲۳.۷۹	۴۷۷,۹۱۰	۱۹.۷۲	۴۸۸,۲۵۸	۲۱.۱۵	۵۳۰,۴۴۴	۲۲.۲۰	۵۱۴,۳۷۹	۲۱.۹۵
میوه خشک	۲۶,۱۷۳	۱.۳۳	۴۳,۸۲۰	۱.۸۰	۴۴,۵۵۲	۱.۹۳	۳۱,۰۴۳	۱.۲۹	۴۱,۷۵۶	۱.۷۸
چای	۱۱۱,۶۰۸	۵.۷۰	۹۲,۹۲۰	۳.۸۳	۱۰۵,۲۹۹	۴.۵۶	۸۰,۱۶۱	۳.۳۵	۹۴,۰۴۲	۴.۰۱
گندم	۲۲۱,۹۶۰	۱۱.۳۳	۳۳۱,۵۰۴	۱۳.۶۸	۳۵۶,۰۷۳	۱۵.۴۲	۳۸۱,۴۴۵	۱۵.۹۶	۱۱۰,۱۱۱	۴.۷
جو دامی	۲۰,۱۴۹	۱.۰۲	۲۲,۸۷۹	۰.۹۴	۵۵,۸۵۰	۲.۴۲	۲۶,۲۸۷	۱.۱	۱۹,۶۷۸	۰.۸۳
ذرت دامی	۱۰,۲۲۵	۰.۵۲	۱۷,۸۳۰	۰.۷۳	۲۲,۳۹۶	۰.۹۷	۱۷,۶۷۸	۰.۷۳	۱۴,۹۴۷	۰.۶۳
برنج	۴,۰۰۸	۰.۲۰	۷,۷۳۴	۰.۳۱	۲۰,۰۴۷	۰.۸۶	۱۳,۷۸۵	۰.۵۷	۱۳,۵۹۳	۰.۵۸
دانه سویا	۲۰,۵۷۵	۱.۰۵	۲۳,۴۴۷	۰.۹۶	۲۶,۲۱۵	۱.۱۳	۲۹,۴۱۴	۱.۲۳	۱۹,۳۶۱	۰.۸۲
کلزا	۱۲,۲۷۶	۰.۶۲	۴۳,۱۳۵	۱.۷۸	۱۳,۱۰۳	۰.۵۶	۱۷,۷۸۷	۰.۷۴	۱۸,۲۷۹	۰.۷۸
دانه آفتابگردان	۴۷,۳۸۷	۲.۴۲	۱۲۰,۰۳۰	۴.۹۵	۱۳۶,۴۵۱	۵.۹۱	۱۲۱,۳۵۵	۵.۰۷	۱۳۸,۷۶۹	۵.۹۲
روغن خام سویا	۲,۲۷۰	۰.۱۱	۶۸۷	۰.۰۲	۳۷۲	۰.۰۱۶	۳۳۷	۰.۰۱	۱۷۷	۰.۰۷
روغن آفتابگردان	۱۲۰,۴۶۰	۶.۱۵	۱۳۰,۱۴۰	۵.۳۷	۸۸,۷۴۹	۳.۸۴	۱۰۶,۰۳۴	۴.۴۳	۱۷۶,۳۵۴	۷.۵۲
روغن کلزا (کانولا)	۱۰۵	۰.۰۰۵	۴۱۵	۰.۰۱۷	۷۹۰	۰.۰۳۴	۸۵۲	۰.۰۳	۱,۷۷۷	۰.۰۷
شکر خام	۲۶۷,۸۵۵	۱۳.۶۸	۳۶۷,۸۵۳	۱۵.۱۸	۲۹۴,۶۳۵	۱۲.۷۶	۳۴۵,۸۰۰	۱۴.۴۷	۳۴۹,۷۷۰	۱۴.۹۳
کنجاله سویا	۵۲,۶۲۴	۲.۶۸	۴۴,۴۱۲	۱.۸۳	۴۰,۸۱۹	۱.۷۶	۳۹,۹۴۱	۱.۶۷	۳۹,۸۴۶	۱.۷

منبع: trademap.org

بررسی تحولات تجارت خارجی قزاقستان با ایران

بررسی روند تجارت ایران و قزاقستان طی سال‌های ۱۴۰۰ تا ده‌ماهه ۱۴۰۴ نشان می‌دهد روابط تجاری دو کشور، در مجموع، از ظرفیت قابل توجهی برای توسعه در دو جهت صادرات و تأمین نیازهای وارداتی برخوردار است. از یک سو، قزاقستان به‌عنوان یکی از بازارهای مهم آسیای مرکزی و عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا، بازار مناسبی برای صادرات محصولات ایرانی، به‌ویژه محصولات کشاورزی، غذایی و فرآوری‌شده، محسوب می‌شود و از سوی دیگر، برخورداری این کشور از ظرفیت بالای تولید و صادرات غلات، محصولات کشاورزی و برخی کالاهای اساسی، امکان ایفای نقش آن به‌عنوان یکی از مبادی بالقوه تأمین کالاهای اساسی مورد نیاز ایران را فراهم می‌کند.

ارزش صادرات ایران به قزاقستان از ۱۸۶.۹ میلیون دلار در سال ۱۴۰۰ به ۲۷۸.۴ میلیون دلار در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته که بیانگر رشد حدود ۴۹ درصدی در این دوره است. صادرات ایران به قزاقستان در ده‌ماهه ۱۴۰۴ نیز به ۲۱۴.۹ میلیون دلار رسیده و نشان‌دهنده تداوم حضور قابل توجه کالاهای ایرانی در این بازار است. این روند، جایگاه قزاقستان را به‌عنوان یکی از بازارهای هدف صادراتی ایران در آسیای مرکزی و ظرفیت موجود برای توسعه بیشتر صادرات کشور به این بازار را نشان می‌دهد.

در مقابل، واردات ایران از قزاقستان پس از رسیدن به ۱۳۳.۲ میلیون دلار در سال ۱۴۰۱، روندی کاهشی داشته و در ده‌ماهه ۱۴۰۴ به ۴۷ میلیون دلار رسیده است. در نتیجه، تراز تجاری ایران با قزاقستان در تمامی سال‌های مورد بررسی مثبت بوده و از ۱۰۸.۲ میلیون دلار در سال ۱۴۰۰ به ۲۱۷ میلیون دلار در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. با این حال، کاهش واردات از قزاقستان را نباید صرفاً به معنای محدود بودن ظرفیت این کشور برای تأمین نیازهای ایران تلقی کرد؛ بلکه ترکیب کالاهای صادراتی قزاقستان، ظرفیت تولید محصولات اساسی و ملاحظات جدید مرتبط با امنیت زنجیره تأمین، ضرورت بازنگری در ظرفیت وارداتی این کشور را مطرح می‌کند.

جدول ۸- تجارت ایران و قزاقستان طی سال‌های ۱۴۰۰ تا ده‌ماهه ۱۴۰۴

شاخص	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	ده‌ماهه ۱۴۰۴
صادرات (دلار)	۱۸۶,۸۹۲,۱۶۱	۱۹۷,۵۴۸,۵۴۰	۲۱۹,۴۸۵,۷۵۱	۲۷۸,۳۸۳,۹۴۰	۲۱۴,۹۱۷,۱۹۵
واردات (دلار)	۷۸,۶۸۳,۳۹۱	۱۳۳,۲۲۰,۷۸۹	۶۵,۴۳۸,۲۲۱	۶۱,۳۹۳,۶۹۲	۴۷,۰۳۶,۰۲۴
تراز تجاری (دلار)	۱۰۸,۲۰۸,۷۷۰	۶۴,۳۲۷,۷۵۱	۱۵۴,۰۴۷,۵۳۰	۲۱۶,۹۹۰,۲۴۸	۱۶۷,۸۸۱,۱۷۱

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

بررسی ساختار کالایی تجارت دو کشور نشان می‌دهد مبادلات ایران و قزاقستان علاوه بر محصولات صنعتی و فرآوری‌شده، در حوزه کشاورزی و غذایی نیز از ظرفیت قابل توجهی برخوردار است. در این میان، ساختار صادرات و واردات دو کشور نوعی مکمل بودن ظرفیت‌ها را نشان می‌دهد؛ به‌گونه‌ای که ایران در برخی محصولات

کشاورزی، غذایی و فرآوری شده دارای مزیت صادراتی است، در حالی که قزاقستان در تولید و صادرات غلات و برخی دیگر از محصولات کشاورزی و کالاهای اساسی از ظرفیت بالایی برخوردار است.

بررسی تحولات تجارت کالاهای اساسی قزاقستان با ایران

بررسی تجارت کالاهای اساسی میان ایران و قزاقستان طی سال‌های ۱۴۰۰ تا ده‌ماهه ۱۴۰۴ نیز ظرفیت دوگانه روابط دو کشور را به خوبی نشان می‌دهد. ارزش صادرات کالاهای اساسی ایران به قزاقستان از ۶۸.۱ میلیون دلار در سال ۱۴۰۰ به ۱۴۴.۹ میلیون دلار در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته که بیانگر بیش از دو برابر شدن ارزش صادرات این گروه در این دوره است. صادرات کالاهای اساسی ایران به قزاقستان در ده‌ماهه ۱۴۰۴ نیز به ۱۰۶.۴ میلیون دلار رسیده است. این روند، ظرفیت قزاقستان به عنوان بازار هدف محصولات کشاورزی و غذایی ایران را تأیید می‌کند.

از سوی دیگر، واردات کالاهای اساسی ایران از قزاقستان پس از ثبت ۱۰۶.۷ میلیون دلار در سال ۱۴۰۱، کاهش یافته و در ده‌ماهه ۱۴۰۴ به ۳۱.۲ میلیون دلار رسیده است. با وجود این کاهش، ساختار صادراتی قزاقستان و تمرکز آن بر محصولاتی مانند غلات نشان می‌دهد که ظرفیت واقعی این کشور برای تأمین کالاهای اساسی ایران می‌تواند بیش از حجم مبادلات ثبت شده در سال‌های اخیر باشد. به بیان دیگر، کاهش واردات فعلی را می‌توان نشانه‌ای از ظرفیت استفاده نشده دانست، نه لزوماً محدودیت ظرفیت قزاقستان.

بر این اساس، تراز تجاری کالاهای اساسی که در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ به ترتیب ۲.۳ و ۳۸.۴ میلیون دلار کسری به نفع قزاقستان را نشان می‌داد، از سال ۱۴۰۲ به ۴۵.۱ میلیون دلار مازاد به نفع ایران تغییر کرده و این مازاد در سال ۱۴۰۳ به ۱۰۳.۲ میلیون دلار افزایش یافته است. اگرچه این تغییر نشان‌دهنده افزایش توان صادراتی ایران در بازار قزاقستان است، اما از منظر سیاست تأمین کالاهای اساسی، ضروری است ظرفیت وارداتی قزاقستان، به‌ویژه در حوزه غلات و محصولات کشاورزی، مستقل از روند تاریخی واردات مورد بررسی قرار گیرد.

جدول ۹- تجارت کالاهای اساسی ایران و قزاقستان طی سال‌های ۱۴۰۰ تا ده‌ماهه ۱۴۰۴

شاخص	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	ده‌ماهه ۱۴۰۴
صادرات (دلار)	۶۸,۱۰۵,۸۵۴	۶۸,۳۱۳,۴۹۲	۸۲,۲۰۹,۵۳۸	۱۴۴,۸۵۹,۱۴۲	۱۰۶,۳۶۷,۷۶۸
واردات (دلار)	۷۰,۴۳۴,۸۷۵	۱۰۶,۷۳۲,۲۶۳	۳۷,۰۶۴,۳۴۰	۴۱,۷۰۶,۱۹۹	۳۱,۱۶۰,۷۶۶
تراز تجاری (هزار دلار)	-۲,۳۲۹,۰۲۱	-۳۸,۴۱۸,۷۷۱	۴۵,۱۴۵,۱۹۸	۱۰۳,۱۵۲,۹۴۳	۷۵,۲۰۷,۰۰۲

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

صادرات کالاهای اساسی ایران به کشور قزاقستان

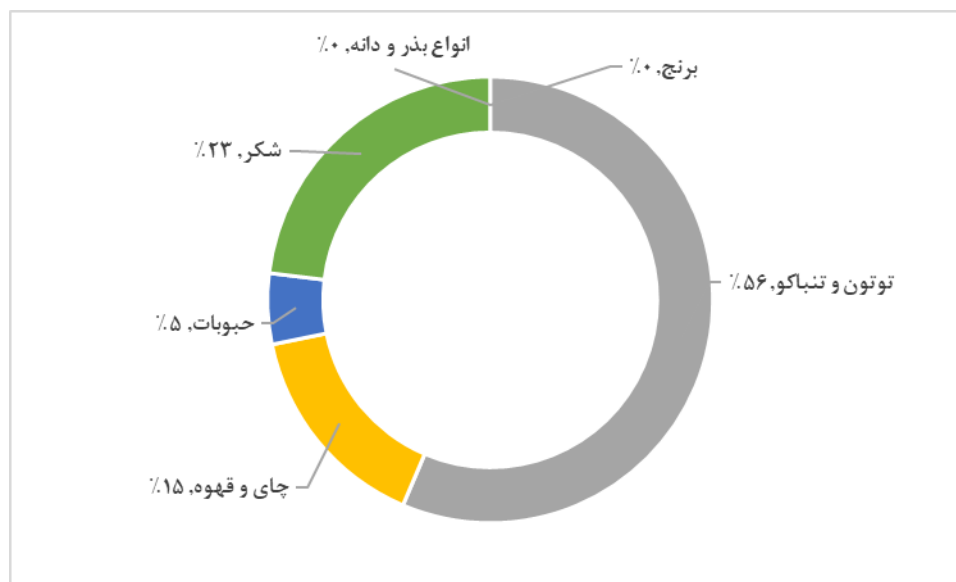
بررسی روند صادرات کالاهای اساسی ایران به قزاقستان طی سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۳ نشان‌دهنده محدودیت و تمرکز این صادرات بر تعداد اندکی از اقلام است. در این مدت، اقلامی همچون توتون و تنباکو، چای و قهوه و شکر سهم عمده‌ای از صادرات را به خود اختصاص داده‌اند، در حالی که صادرات انواع بذر، دانه، برنج و حبوبات عملاً یا وجود نداشته یا در مقادیر بسیار ناچیز ثبت شده است. صادرات توتون و تنباکو با وجود نوسانات، طی این سال‌ها از روند افزایش نسبی برخوردار بوده و بیشترین حجم و ارزش را در میان گروه‌های کالایی داشته است. صادرات چای و قهوه و همچنین شکر نیز با مقادیر نسبتاً اندک اما مستمر، نقش مکمل را در سبد صادراتی ایفا کرده‌اند. این داده‌ها حاکی از آن است که بازار قزاقستان برای کالاهای اساسی صادراتی ایران، هم از حیث تنوع و هم از نظر حجم صادرات، جایگاه راهبردی و قابل توجهی نداشته و فرصت‌های توسعه بیشتری در این حوزه وجود دارد. استمرار روند کنونی و تمرکز بر اقلام محدود، بیانگر ضرورت تدوین راهبردهای جدید برای افزایش تنوع، حجم و پایداری صادرات به این کشور است.

جدول ۱۰- صادرات کالاهای اساسی به کشور قزاقستان طی پنج سال اخیر (۱۳۹۹-۱۴۰۳)

ارزش: میلیون دلار وزن: هزار تن

کالا	۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۳	
	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش
انواع بذر و دانه	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
برنج	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
توتون و تنباکو	۰.۹	۱.۲	۱.۸	۱.۹	۴.۹	۶	۲.۶	۲.۷	۲.۲	۲.۴
چای و قهوه	۱.۳	۱.۴	۰.۶	۰.۶	۰.۹	۰.۸	۰.۶	۰.۵	۰.۶	۰.۵
حبوبات	۰	۰	۰	۰	۰	۰.۱	۰.۲	۰.۱	۰.۲	۰.۲
شکر	۰.۱	۰.۲	۰.۱	۰.۱	۰.۵	۰.۷	۰.۷	۰.۸	۰.۹	۱.۱

منبع: گمرک ج.ا.ایران

نمودار ۱- سهم هریک از کالاهای اساسی از کل ارزش صادرات این گروه به قزاقستان: ۱۴۰۳ (درصد)

واردات کالاهای اساسی ایران از قزاقستان

داده‌های واردات کالاهای اساسی ایران از قزاقستان طی سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۳ نشان دهنده نوسان قابل توجه هم در اقلام وارداتی و هم در حجم و ارزش آن‌هاست. گروه انواع بذر و دانه با ورود مقادیر نسبتاً ناهمگن، بیشترین تداوم را داشته اما حجم واردات از ۱۴۸ هزار تن در سال ۱۳۹۹ به ۰.۳ هزار تن در ۱۴۰۳ کاهش یافته است. واردات جو نوسانات مشخصی دارد: در سال ۱۴۰۰ به بیشترین میزان (۱۱۱.۲ هزار تن) می‌رسد و در ۱۴۰۳ مجدداً افزایش چشمگیری (۱۴۲.۴ هزار تن) را تجربه می‌کند. واردات ذرت فقط در برخی سال‌ها اتفاق افتاده و فاقد روند پیوسته است. گندم در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ با حجم بالا وارد شده اما در سال‌های قبل و بعد، وارداتی ثبت نشده و نشان از تأثیر مقطعی سیاست‌ها یا شرایط بازار دارد. واردات گوشت گاو، صرفاً به برخی سال‌های اخیر محدود بوده و مقادیر آن بسیار اندک است. مجموع این داده‌ها نشان می‌دهد واردات کالاهای اساسی ایران از قزاقستان علاوه بر بی‌ثباتی، بیشتر جنبه مکملی دارد و حتی در کالاهای اصلی مثل گندم و جو، استمرار یا رشد قابل اتکایی مشاهده نمی‌شود. بنابراین، علیرغم وجود ظرفیت‌های تجاری بین دو کشور، سهم قزاقستان در تأمین کالاهای اساسی ایران وابسته به نوسانات بازار، سیاست‌های تجاری و شرایط بین‌المللی است و نیازمند راهبردهای تثبیت و توسعه روابط تجاری می‌باشد.

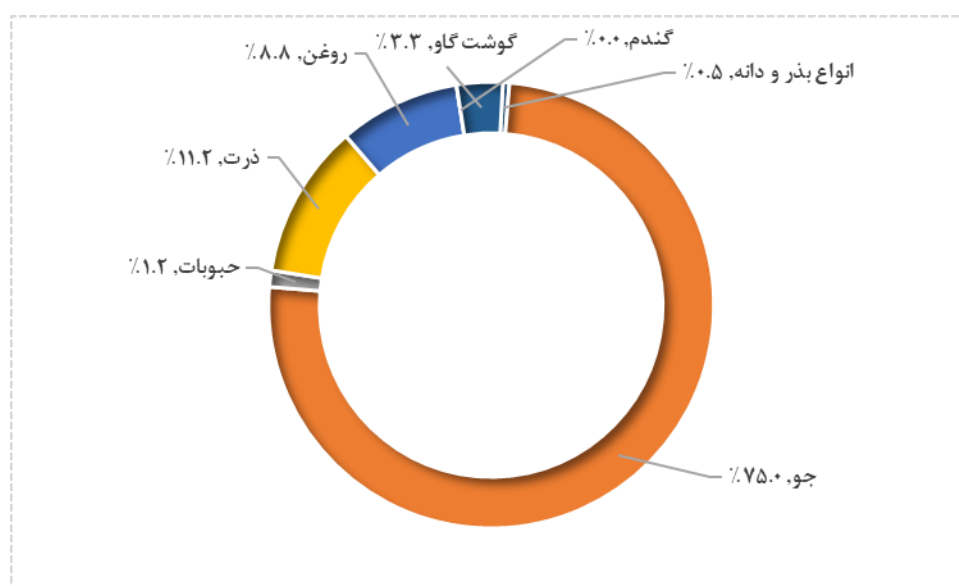

جدول ۱۱- واردات کالاهای اساسی از کشور قزاقستان طی پنج سال اخیر (۱۳۹۹-۱۴۰۳)

ارزش: میلیون دلار وزن: هزار تن

کالا	۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۳	
	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن
انواع بذر و دانه	۶.۶	۱۴.۸	۳.۱	۵.۴	۰.۳	۰.۵	۱.۹	۳.۱	۰.۲	۰.۳
جو	۹	۳۷.۱	۳۰.۶	۱۱۱.۲	۲۸.۲	۷۶	۲۱.۶	۵۸	۳۱.۵	۱۴۲.۴
حبوبات	۰.۵	۰.۷	۰.۵	۰.۷	۰.۵	۰.۸	۰.۸	۰.۸	۰.۵	۰.۴
ذرت	۴.۶	۱۸.۳	۰	۰	۰	۰	۰.۹	۲.۸	۴.۷	۱۵.۸
روغن	۱۱.۲	۱۴.۸	۰	۰	۴.۴	۱.۹	۱.۹	۲	۳.۷	۳.۹
گندم	۰	۰	۳۶.۳	۹۸.۳	۷۸.۱	۲۰۱.۵	۷.۷	۱۹.۵	.	.
گوشت گاو	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲.۵	۰.۴	۱.۴	۰.۲

منبع: گمرک ج.ا.ایران

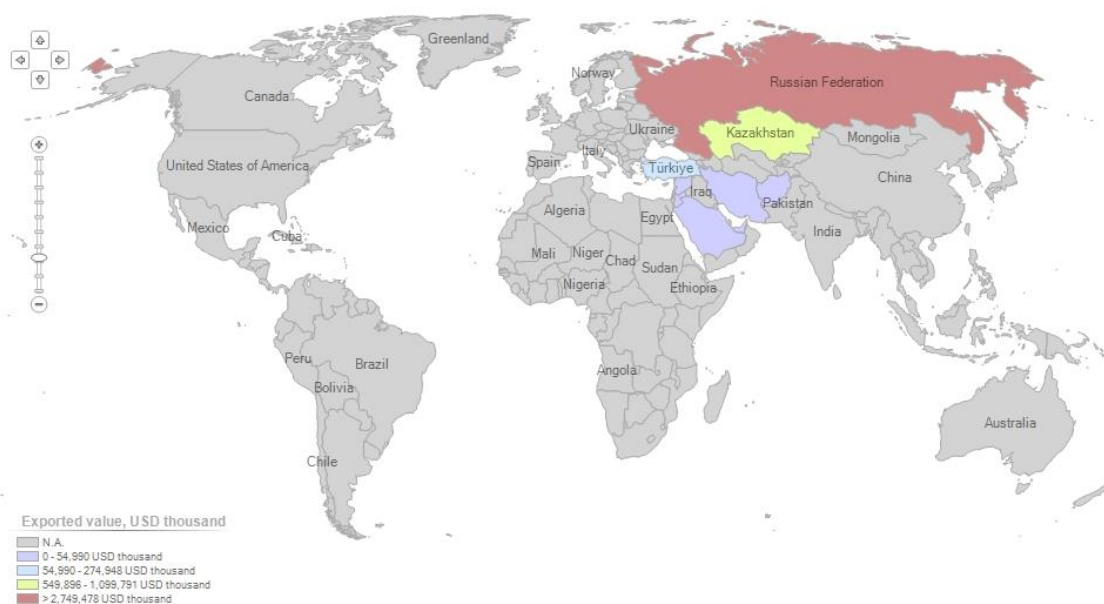

نمودار ۲- سهم هریک از کالاهای اساسی از کل ارزش واردات این گروه از قزاقستان: ۱۴۰۳ (درصد)

بررسی پتانسیل وارداتی کالاهای اساسی کشاورزی ایران از قزاقستان

ارزش صادراتی محصول گندم قزاقستان در سال ۲۰۲۱ بالغ بر ۱,۴۲۵,۵۷۰ هزار دلار است که با نرخ رشد حدود ۳.۶ درصد به ۱,۶۴۲,۰۸۴ هزار دلار در سال ۲۰۲۵ افزایش یافته و به طور متوسط با در اختیار داشتن حدود ۴ درصد از صادرات جهانی گندم، از جایگاه قابل توجهی در بازار جهانی این محصول بویژه در میان کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا برخوردار است. قزاقستان پس از روسیه، دومین صادرکننده بزرگ در میان کشورهای یاد شده می‌باشد. مهم‌ترین مزیت قزاقستان در این بازار، قیمت صادراتی بسیار رقابتی آن است؛ به‌طوری‌که قیمت صادراتی گندم قزاقستان در سال ۲۰۲۵ حدود ۱۸۲ دلار به ازای هر تن بوده که به‌مراتب پایین‌تر از متوسط جهانی ۲۵۵ دلار به ازای هر تن و قیمت صادراتی روسیه (۲۵۲ دلار در سال ۲۰۲۴) و ترکیه (۲۹۱ دلار) است. ترکیب حجم بالای صادرات، سهم قابل توجه از بازار جهانی و قیمت پایین نشان‌دهنده وجود مزیت صادراتی بالفعل و توان رقابت بالای قزاقستان در بازار گندم است. از این منظر، قزاقستان را می‌توان یکی از کشورهای اصلی در بازارهای منطقه‌ای گندم، به‌ویژه از منظر قیمت و توان تأمین حجم بالا، دانست.

List of exporting countries for the selected product in 2024
Product : 100199 Wheat and meslin (excl. seed for sowing, and durum wheat)

شکل ۱- وضعیت صادرات گندم کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۵

منبع: مرکز تجارت بین‌المللی

در بازار برنج، قزاقستان از نظر حجم صادرات در مقایسه با صادرکنندگان بزرگی مانند پاکستان و ترکیه جایگاه محدودی دارد، اما از مزیت قیمتی قابل توجهی برخوردار است. ارزش صادرات برنج این کشور در سال ۲۰۲۵ حدود ۴۲.۷ میلیون دلار بوده و سهم آن از صادرات جهانی تنها ۰.۱۵ درصد است. متوسط رشد سالیانه آن طی سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ نیز حدود ۲.۵ درصد گزارش شده است. مهم‌ترین مزیت قزاقستان در این محصول، قیمت صادراتی آن است؛ به‌طوری‌که قیمت صادراتی برنج قزاقستان در سال ۲۰۲۵ حدود ۳۲۶ دلار به ازای هر تن بوده که حدود ۴۱ درصد پایین‌تر از متوسط جهانی ۵۵۳ دلار و پایین‌تر از قیمت صادراتی اکثر کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا است. با وجود این مزیت قیمتی، سهم قزاقستان از صادرات جهانی برنج تنها ۰.۱ درصد است و رشد صادرات آن نیز از متوسط رشد جهانی و صادرکنندگان اصلی منطقه پایین‌تر بوده است. بنابراین، مزیت قزاقستان در بازار برنج عمدتاً ماهیت قیمتی دارد و هنوز به یک مزیت صادراتی قدرتمند از نظر حجم و رشد تبدیل نشده است. با این حال، قیمت پایین می‌تواند این کشور را در بازارهای منطقه‌ای حساس به قیمت به رقیبی قابل توجه برای واردکنندگان ایرانی تبدیل کند.

List of exporting countries for the selected product in 2024

Product : 100630 Semi-milled or wholly milled rice, whether or not polished or glazed

شکل ۲- وضعیت صادرات برنج کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۵

منبع: مرکز تجارت بین‌المللی

در بازار جو، قزاقستان از یکی از قوی‌ترین موقعیت‌های صادراتی در میان کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا برخوردار است. این کشور در سال ۲۰۲۵ حدود ۳۲۲.۴ میلیون دلار جو صادر کرده و پس از روسیه، دومین صادرکننده بزرگ در میان کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا بوده است. مهم‌ترین مزیت قزاقستان در این بازار، قیمت صادراتی بسیار رقابتی آن است؛ به طوری که قیمت صادراتی جو قزاقستان حدود ۱۸۴ دلار به ازای هر تن بوده که به مراتب پایین‌تر از متوسط جهانی ۲۳۴ دلار و قیمت صادراتی روسیه (۲۶۸ دلار در سال ۲۰۲۴) و ترکیه (۲۴۳.۵ دلار) است. همچنین صادرات جو قزاقستان طی دوره ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ به طور متوسط سالانه ۱۸.۲ درصد رشد داشته و این کشور ۳.۹ درصد از صادرات جهانی جو را در اختیار داشته است. بنابراین، ترکیب حجم بالای صادرات، قیمت پایین و رشد مثبت صادرات، نشان‌دهنده مزیت رقابتی بالفعل قزاقستان در بازار جو است. این شرایط قزاقستان را به یکی از شرکای مهم ایران در بازارهای منطقه‌ای جو، به ویژه در بازارهایی که قیمت و توان تأمین حجم بالا اهمیت دارد، تبدیل می‌کند.

List of exporting countries for the selected product in 2024

Product : 100390 Barley (excl. seed for sowing)

شکل ۳- وضعیت صادرات جو کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۵

منبع: مرکز تجارت بین‌المللی

در بازار ذرت دامی، قزاقستان از ظرفیت صادراتی رو به رشدی برخوردار است، اما هنوز از نظر مقیاس صادرات با صادرکنندگان اصلی منطقه فاصله دارد. ارزش صادرات این کشور در سال ۲۰۲۵ حدود ۳۰۸ میلیون دلار بوده و سهم آن از صادرات جهانی تنها ۰.۰۷ درصد است. قیمت صادراتی ذرت قزاقستان نیز حدود ۲۰۹ دلار به ازای هر تن بوده که حدود ۱۳ درصد پایین‌تر از متوسط قیمت جهانی ۲۴۰ دلار به ازای هر تن است؛ بنابراین، این کشور از مزیت قیمتی نسبی در این محصول برخوردار است، هرچند این مزیت در مقایسه با محصولاتی مانند گندم و جو محدودتر است. همچنین، متوسط رشد سالیانه صادرات ذرت قزاقستان طی دوره ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ حدود ۸.۴ درصد بوده است. بر این اساس، مزیت قزاقستان در بازار ذرت دامی ترکیبی از قیمت صادراتی نسبتاً رقابتی و روند رشد صادرات است، در حالی که سهم پایین از صادرات جهانی و مقیاس محدود صادرات، مهم‌ترین محدودیت آن محسوب می‌شود. بنابراین، ذرت دامی قزاقستان می‌تواند به‌عنوان یکی از گزینه‌های قابل بررسی برای تأمین مکمل نیاز وارداتی ایران مطرح باشد؛ مشروط بر آنکه هزینه حمل‌ونقل، شرایط تجاری و الزامات وارداتی، مزیت قیمتی آن را حفظ کند.

List of exporting countries for the selected product in 2024

Product : 100590 Maize (excl. seed for sowing)

شکل ۴- وضعیت صادرات ذرت کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۵

منبع: مرکز تجارت بین‌المللی

در بازار کنجاله سویا، ارزش صادرات قزاقستان در سال ۲۰۲۵ حدود ۱۰ میلیون دلار بوده و سهم آن از صادرات جهانی تنها ۰.۰۴ درصد است. متوسط رشد سالیانه صادرات این محصول طی سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ نیز منفی ۹.۹ درصد گزارش شده است. از سوی دیگر، قیمت صادراتی کنجاله سویا در قزاقستان حدود ۴۸۳ دلار به ازای هر تن بوده که در مقایسه با متوسط قیمت جهانی ۳۴۸ دلار به ازای هر تن، حدود ۳۸.۸ درصد بالاتر است و در نتیجه، این کشور در این محصول از مزیت قیمتی برخوردار نیست. بنابراین، قزاقستان در بازار کنجاله سویا نه از نظر مقیاس صادرات و سهم جهانی و نه از نظر قیمت، مزیت برجسته‌ای ندارد. در نتیجه، کنجاله سویا در شرایط فعلی در زمره مهم‌ترین ظرفیت‌های وارداتی ایران از قزاقستان قرار نمی‌گیرد و بررسی آن بیشتر به شرایط خاص بازار، کیفیت محصول و هزینه‌های لجستیکی وابسته خواهد بود.

شکل ۵- وضعیت صادرات کنجاله سویا کشورهای منتخب همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۵

منبع: مرکز تجارت بین‌المللی

در بازار روغن نباتی آفتابگردان، قزاقستان از ظرفیت صادراتی قابل توجهی برخوردار است. ارزش صادرات این کشور در سال ۲۰۲۵ حدود ۷۰۷.۶ میلیون دلار بوده و سهم آن از صادرات جهانی به حدود ۶.۹۶ درصد رسیده است. همچنین صادرات این محصول طی سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ به‌طور متوسط سالانه ۵۶.۹ درصد رشد کرده که نشان‌دهنده توسعه سریع ظرفیت صادراتی قزاقستان است. قیمت صادراتی روغن آفتابگردان قزاقستان حدود ۱,۰۱۳ دلار به ازای هر تن بوده که در مقایسه با متوسط قیمت جهانی ۱,۳۶۴ دلار به ازای هر تن، حدود ۲۵.۷ درصد پایین‌تر است. بنابراین، قزاقستان علاوه بر برخورداری از مقیاس صادراتی قابل توجه و رشد سریع، از مزیت قیمتی نسبی نیز برخوردار است. ترکیب ارزش بالای صادرات، سهم قابل توجه از تجارت جهانی، رشد بالا و قیمت رقابتی، بیانگر ظرفیت صادراتی بالفعل و رو به توسعه قزاقستان در بازار روغن آفتابگردان است. با توجه به وابستگی ایران به واردات روغن خام و سهم محدود فعلی قزاقستان در تأمین بازار ایران، این محصول می‌تواند یکی از مهم‌ترین زمینه‌های بالقوه برای توسعه واردات ایران از قزاقستان باشد؛ هرچند ارزیابی نهایی باید هزینه حمل، مسیرهای ترانزیتی، کیفیت و شرایط تجاری را نیز در نظر بگیرد.

شکل ۶- وضعیت صادرات روغن‌های نباتی شامل آفتابگردان، گلرنگ و پنبه دانه کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۵
منبع: مرکز تجارت بین‌المللی

در بازار روغن سویا، قزاقستان حضور بسیار محدودتری دارد. ارزش صادرات این محصول در سال ۲۰۲۵ حدود ۱۲ میلیون دلار بوده و سهم آن از صادرات جهانی تنها ۰.۰۸ درصد است. متوسط رشد سالیانه صادرات نیز ۴۸ درصد و قیمت صادراتی حدود ۹۰۵ دلار به ازای هر تن بوده است. این قیمت در مقایسه با متوسط قیمت جهانی ۱,۰۹۹ دلار به ازای هر تن، حدود ۱۷.۷ درصد پایین‌تر بوده و از این نظر قزاقستان دارای مزیت قیمتی نسبی است. با این حال، مقیاس پایین صادرات و سهم ناچیز از بازار جهانی نشان می‌دهد که این کشور در حال حاضر تأمین‌کننده عمده روغن سویا در بازار جهانی نیست. بنابراین، اگرچه قزاقستان از نظر قیمت صادراتی شرایط نسبتاً مناسبی دارد، ظرفیت وارداتی روغن سویا از این کشور به دلیل محدود بودن حجم عرضه، نسبت به روغن آفتابگردان پایین‌تر ارزیابی می‌شود.

List of exporting countries for the selected product in 2024
Product : 1507 Soya-bean oil and its fractions, whether or not refined (excl. chemically modified)

شکل ۷- وضعیت صادرات روغن سویا کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۵
منبع: مرکز تجارت بین‌المللی

در بازار گوشت مرغ، ارزش صادرات قزاقستان در سال ۲۰۲۵ حدود ۵۲.۶ میلیون دلار بوده است. متوسط رشد سالیانه صادرات طی سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ حدود ۷۸ درصد و سهم قزاقستان از صادرات جهانی ۰.۱۴ درصد بوده است. قیمت صادراتی گوشت مرغ قزاقستان نیز حدود ۱,۶۴۸ دلار به ازای هر تن بوده که در مقایسه با متوسط قیمت جهانی ۲,۲۰۷ دلار به ازای هر تن، حدود ۲۵.۳ درصد پایین‌تر است. بنابراین، قزاقستان در بازار گوشت مرغ از مزیت قیمتی نسبی و رشد مثبت صادراتی برخوردار است، اما سهم پایین آن از تجارت جهانی و مقیاس محدود صادرات نشان می‌دهد که هنوز در ردیف صادرکنندگان بزرگ این محصول قرار ندارد. بر این اساس، ظرفیت قزاقستان در این محصول را می‌توان رو به رشد اما محدود از نظر حجم عرضه ارزیابی کرد و امکان واردات آن برای ایران بیش از هر چیز به قیمت نهایی، الزامات بهداشتی و دامپزشکی و هزینه حمل و بسته خواهد بود.

List of exporting countries for the selected product in 2024

Product : 020712 Frozen fowls of the species Gallus domesticus, not cut in pieces

شکل ۸- وضعیت صادرات گوشت مرغ کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۵

منبع: مرکز تجارت بین‌المللی

در بازار گوشت گوسفند، قزاقستان از روند رشد بسیار قابل توجهی برخوردار است. ارزش صادرات این کشور در سال ۲۰۲۵ حدود ۸۱.۱ میلیون دلار و متوسط رشد سالیانه آن طی سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ حدود ۸۱.۶ درصد بوده است. سهم قزاقستان از صادرات جهانی نیز ۰.۷۲ درصد و قیمت صادراتی آن حدود ۲,۳۴۶ دلار به ازای هر تن بوده است. این قیمت در مقایسه با متوسط قیمت جهانی ۷,۱۵۸ دلار به ازای هر تن، حدود ۶۷.۲ درصد پایین‌تر است و از مزیت قیمتی قابل توجهی حکایت دارد. بنابراین، اگرچه سهم قزاقستان از تجارت جهانی گوشت گوسفند هنوز محدود است، رشد بسیار سریع صادرات، قیمت رقابتی و افزایش حضور در بازارهای خارجی نشان‌دهنده شکل‌گیری ظرفیت صادراتی قابل توجه در این محصول است. از این منظر، گوشت گوسفند می‌تواند در میان محصولات دامی قزاقستان، یکی از حوزه‌های قابل بررسی برای توسعه تجارت با ایران باشد؛ مشروط به آنکه الزامات بهداشتی، قرنطینه‌ای، کیفیت محصول و شرایط دسترسی به بازار رعایت شود.

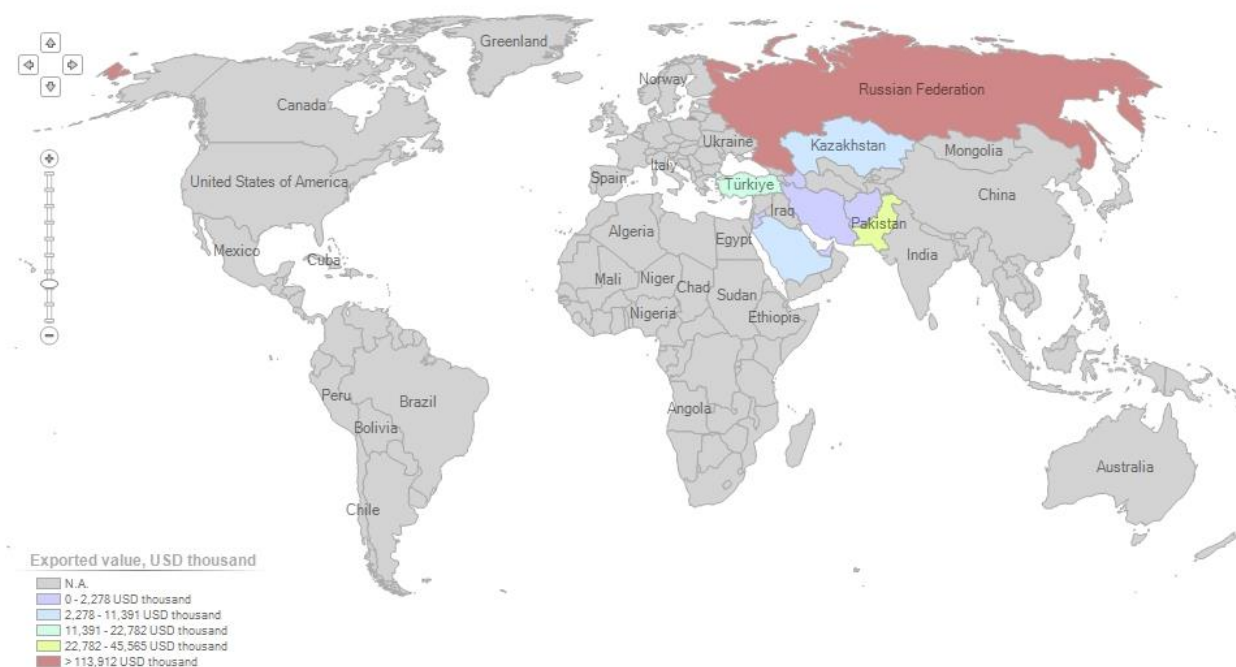
شکل ۹- وضعیت صادرات گوشت گوسفند کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۵

منبع: مرکز تجارت بین‌المللی

در بازار گوشت گاو نیز قزاقستان در سال ۲۰۲۵ حدود ۱۲۳.۵ میلیون دلار صادرات داشته است. متوسط رشد سالیانه صادرات گوشت گاو طی سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ حدود ۴۶.۹ درصد بوده که نشان‌دهنده رشد قابل توجه صادرات این محصول است. سهم قزاقستان از صادرات جهانی حدود ۰.۳۱ درصد و قیمت صادراتی آن حدود ۴,۰۷۰ دلار به ازای هر تن بوده است. این قیمت در مقایسه با متوسط قیمت جهانی ۹,۸۵۹ دلار به ازای هر تن، حدود ۵۸.۷ درصد پایین‌تر است و نشان‌دهنده مزیت قیمتی قابل توجه قزاقستان در این بازار است. بنابراین، گوشت گاو قزاقستان علاوه بر رشد قابل توجه صادرات و افزایش ظرفیت عرضه، از نظر قیمت نیز فاصله قابل توجهی با متوسط جهانی دارد. با این حال، سهم جهانی آن همچنان محدود است و برای ارزیابی ظرفیت واقعی واردات به ایران باید هزینه حمل، کیفیت، الزامات دامپزشکی و قیمت نهایی تحویل در بازار ایران مورد بررسی قرار گیرد. در مجموع، گوشت گاو را می‌توان یکی از ظرفیت‌های رو به رشد و از نظر قیمتی رقابتی صادرات قزاقستان در میان محصولات مورد بررسی دانست.

List of exporting countries for the selected product in 2024

Product : 0202 Meat of bovine animals, frozen

شکل ۱۰- وضعیت صادرات گوشت گاو کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۵

منبع: مرکز تجارت بین‌المللی

جدول ۱۲- وضعیت شاخص‌های صادراتی قزاقستان در سال ۲۰۲۵

کشور	ارزش صادرات (هزار دلار)	متوسط رشد سالیانه ارزش صادرات ۲۰۲۱-۲۰۲۵ (درصد)	سهم جهانی	قیمت صادراتی (دلار/تن)	قیمت جهانی (دلار/تن)
گندم	۱,۶۴۲,۰۸۴	۳.۶	۴.۰۳	۱۸۲	۲۵۵
برنج	۴۲,۷۴۹	۲.۵	۰.۱۵	۳۲۶	۵۵۳
جو	۳۲۲,۴۲۹	۱۸.۲	۳.۹۲	۱۸۴	۲۳۴
ذرت دامی	۳۰,۸۱۴	۸.۴	۰.۰۷	۲۰۹	۲۴۰
کنجاله سویا	۹,۹۵۹	-۹.۹	۰.۰۴	۴۸۳	۳۴۸
روغن نباتی آفتابگردان	۷۰۷,۶۲۸	۵۶.۹	۶.۹۶	۱,۰۱۳	۱,۳۶۴
روغن سویا	۱۱,۹۶۱	۴.۸	۰.۰۸	۹۰.۵	۱,۰۹۹
گوشت مرغ	۵۲,۶۲۳	۷.۸	۰.۱۴	۱,۶۴۸	۲,۲۰۷
گوشت گوسفند	۸۱,۰۷۱	۸۱.۶	۰.۷۲	۲,۳۴۶	۷,۱۵۸
گوشت گاو	۱۲۳,۵۱۴	۴۶.۹	۰.۳۱	۴,۰۷۰	۹,۸۵۹

ادامه جدول ۱۲- وضعیت شاخص‌های صادراتی قزاقستان در سال ۲۰۲۵

کشور	اختلاف قیمت	مزیت قیمتی قزاقستان (درصد)
گندم	-۷۳	۲۸.۶
برنج	-۲۲۷	۴۱
جو	-۵۰	۲۱.۴
ذرت دامی	-۳۱	۱۲.۹
کنجاله سویا	+۱۳۵	-۳۸.۸
روغن نباتی آفتابگردان	-۳۵۱	۲۵.۷
روغن سویا	-۱۹۴	۱۷.۷
گوشت مرغ	-۵۵۹	۲۵.۳
گوشت گوسفند	-۴,۸۱۲	۶۷.۲
گوشت گاو	-۵,۷۸۹	۵۸.۷

منبع: trademap.org، محاسبات مرکز پژوهش‌های اتاق بازرگانی گیلان.

ظرفیت مبادی گیلان در توسعه واردات کالاهای اساسی از قزاقستان

با توجه به موقعیت جغرافیایی استان گیلان و دسترسی آن به دریای خزر، بررسی جریان واقعی واردات کالاهای اساسی از مبادی استان می‌تواند تصویر عملیاتی‌تری از ظرفیت توسعه تجارت ایران و قزاقستان ارائه دهد. بر اساس آمار اخذشده از گمرکات استان گیلان، بنادر استان و منطقه آزاد انزلی، در سال ۱۴۰۴ مجموع واردات کالاهای

اساسی از مبادی استان حدود ۱.۴۷ میلیون تن بوده است که بخش قابل توجهی از آن از کشورهای حاشیه دریای خزر تأمین شده است. در این میان، قزاقستان با واردات حدود ۱۵۳ هزار تن، عمدتاً در گروه جو دامی، در جریان تأمین کالاهای اساسی از مبادی گیلان حضور داشته است. همچنین حدود ۳ هزار تن کنجاله از این کشور وارد شده است. این میزان، بیانگر وجود یک جریان تجاری بالفعل میان قزاقستان و مبادی گیلان در حوزه کالاهای اساسی است و نشان می‌دهد ظرفیت‌های مورد بررسی در بخش‌های پیشین گزارش صرفاً جنبه بالقوه ندارند و در برخی اقلام، تجارت بالفعل نیز میان دو طرف وجود دارد.

از این منظر، بنادر و گمرکات گیلان، به‌ویژه با توجه به دسترسی به دریای خزر، می‌توانند در توسعه مسیر تأمین کالاهای اساسی از قزاقستان نقش‌آفرین باشند. این ظرفیت به‌ویژه در محصولات که قزاقستان از توان صادراتی بالاتری برخوردار است، از جمله گندم، جو و روغن آفتابگردان، قابل بررسی است. با این حال، توسعه این جریان تجاری مستلزم ارزیابی همزمان ظرفیت بندری و حمل‌ونقل، هزینه و زمان حمل، زیرساخت‌های تخلیه و نگهداری، الزامات وارداتی و دامپزشکی و همچنین صرفه اقتصادی مسیر در مقایسه با سایر مبادی تأمین است. بنابراین، یافته‌های این بخش در کنار بررسی ظرفیت صادراتی قزاقستان نشان می‌دهد که گیلان می‌تواند به عنوان یکی از مسیرهای عملیاتی قابل بررسی برای توسعه تجارت کالاهای اساسی میان ایران و قزاقستان مورد توجه قرار گیرد و ظرفیت موجود در واردات جو دامی، مبنایی برای بررسی امکان توسعه مبادلات در سایر کالاهای دارای ظرفیت صادراتی قزاقستان باشد.

جدول ۱۳- میزان واردات کالاهای اساسی از مبادی استان گیلان به تفکیک کشور مبدأ در سال ۱۴۰۴ (تن)

کالای اساسی	روسیه	قزاقستان	عراق	هند	ترکیه	سایر کشورها	جمع کل
جمع کل	۱,۳۰۰,۷۶۷	۱۵۳,۳۲۷	۱۳	۲۱۸	۷۱۳	۱۶,۲۴۴	۱,۴۷۱,۲۸۲
انواع دانه های روغنی	۱,۱۶۷	-	-	-	-	-	۱,۱۶۷
جو دامی	۳۷۷,۰۵۸	۱۵۰,۳۱۸	-	-	-	۸۹۵	۵۲۸,۲۷۰
حبوبات	۵۲,۶۳۸	-	۱۳	-	۷۱۳	۳۰۰	۵۳,۶۶۳
ذرت دامی	۴۲۶,۵۲۴	-	-	-	-	۲,۲۳۳	۴۲۸,۷۵۸
روغن های خوراکی	۴۳۳,۱۸۳	-	-	-	-	-	۴۳۳,۱۸۳
کنجاله (پنبه دانه و آفتابگردان)	-	۳,۰۱۰	-	-	-	۳,۵۷۸	۶,۵۸۸
گندم	۸,۱۴۸	-	-	-	-	-	۸,۱۴۸
گوشت قرمز	۲,۰۵۰	-	-	۲۱۸	-	۹,۲۳۸	۱۱,۵۰۶

منبع: اداره کل گمرکات استان گیلان

جمع‌بندی

بررسی شاخص‌های کلان اقتصادی و ظرفیت‌های تجاری قزاقستان نشان می‌دهد که این کشور از ظرفیت قابل توجهی برای توسعه روابط تجاری با جمهوری اسلامی ایران برخوردار است. رشد اقتصادی ۶.۵ درصدی قزاقستان در سال ۲۰۲۵ و رسیدن تولید ناخالص داخلی سرانه به حدود ۱۴.۷ هزار دلار، در کنار برخورداری از منابع طبیعی، زیرساخت‌های صنعتی، ظرفیت‌های کشاورزی و جایگاه این کشور در مسیرهای تجاری منطقه، نشان‌دهنده اهمیت آن در معادلات اقتصادی آسیای مرکزی است. با این حال، ساختار اقتصادی قزاقستان همچنان تا حد زیادی متکی بر منابع طبیعی و بخش‌های انرژی و معدنی است و همین موضوع ضرورت توجه به ظرفیت‌های تنوع‌بخشی در بخش کشاورزی، صنایع غذایی، فرآوری و لجستیک را افزایش می‌دهد.

از منظر کالاهای اساسی، مهم‌ترین یافته گزارش آن است که قزاقستان را نمی‌توان صرفاً به عنوان یک صادرکننده یا واردکننده کلی کالاهای اساسی ارزیابی کرد؛ بلکه فرصت‌های تجاری این کشور در سطح محصول تفاوت قابل توجهی با یکدیگر دارند. بررسی تجارت خارجی قزاقستان نشان می‌دهد که این کشور در محصولاتی مانند گندم و جو از ظرفیت صادراتی قابل توجه و حضور مؤثر در بازار جهانی برخوردار است و در محصولاتی نظیر روغن آفتابگردان نیز ترکیبی از حجم بالای صادرات، رشد صادراتی و قیمت رقابتی مشاهده می‌شود. در مقابل، محصولاتی مانند کنجاله سویا به دلیل حجم پایین صادرات، روند نامناسب رشد و قیمت بالاتر از متوسط جهانی، از ظرفیت محدودتری برخوردارند.

از سوی دیگر، بررسی جریان واردات کالاهای اساسی از مبادی استان گیلان نشان می‌دهد که قزاقستان در حال حاضر نیز در تأمین برخی اقلام، به‌ویژه جو دامی و کنجاله، دارای جریان تجاری بالفعل با مبادی استان است. این موضوع، در کنار دسترسی گیلان به بنادر دریای خزر و زیرساخت‌های گمرکی و لجستیکی موجود، ظرفیت استان را برای ایفای نقش در توسعه مبادلات کالاهای اساسی میان ایران و قزاقستان تقویت می‌کند. بر این اساس، توسعه و تثبیت مسیر تجاری قزاقستان-گیلان می‌تواند به عنوان یکی از محورهای عملیاتی توسعه تجارت دو کشور، به‌ویژه در کالاهای دارای ظرفیت صادراتی و تقاضای وارداتی، مورد توجه قرار گیرد.

در حوزه روابط دوجانبه، بررسی آمار تجارت ایران و قزاقستان نشان می‌دهد که اگرچه صادرات ایران به قزاقستان طی سال‌های مورد بررسی رشد قابل توجهی داشته و تراز تجاری در مجموع به نفع ایران بوده است، اما ساختار تجارت همچنان از ظرفیت‌های موجود فاصله دارد. صادرات کالاهای اساسی ایران به قزاقستان در تعدادی از اقلام محدود متمرکز بوده و حضور ایران در برخی محصولات مهمی مانند غلات، برنج و حبوبات بسیار محدود است. بنابراین، یکی از فرصت‌های اصلی در سمت صادرات، افزایش تنوع سبد صادراتی ایران و حرکت از صادرات محدود و موردی به سمت روابط تجاری پایدار و قراردادی است.

از منظر لجستیکی، دسترسی قزاقستان به دریای خزر و ظرفیت بنادر آکتائو و کوریک یکى از عناصر مهم در توسعه روابط تجارى دو کشور است. با این حال، نبود مرز زمینی مستقیم میان ایران و قزاقستان موجب مى‌شود که هزینه و زمان حمل، تعداد و ظرفیت خطوط دریایی، حمل ترکیبی، عملیات بندری و قابلیت اطمینان مسیر، بخش مهمی از قیمت تمام‌شده کالا را تشکیل دهد. در نتیجه، هرگونه ارزیابی نهایی درباره مزیت واردات باید بر مبنای قیمت تحویل کالا در ایران و نه صرفاً قیمت صادراتی در مبدأ انجام شود.

بر این اساس، نتیجه اصلی گزارش آن است که قزاقستان می‌تواند یکی از مبادی قابل بررسی برای تنوع‌بخشی به تأمین کالاهای اساسی ایران باشد، اما این ظرفیت باید به صورت محصول‌محور و بر اساس مزیت تجاری واقعی هر کالا مورد استفاده قرار گیرد. در این چارچوب، گندم، جو و روغن آفتابگردان از مهم‌ترین حوزه‌های دارای ظرفیت صادراتی قزاقستان در بررسی حاضر هستند؛ در حالی که ذرت دامی، گوشت مرغ، گوشت گوسفند و گوشت گاو را می‌توان در زمره حوزه‌های دارای ظرفیت رو به رشد یا قابل بررسی قرار داد. در مقابل، محصولاتی مانند کنجاله سویا و تا حدی روغن سویا و برنج، به دلیل محدودیت مقیاس یا سایر شاخص‌های رقابتی، نیازمند ارزیابی محتاطانه‌تر هستند.

پیشنهادهای

- ۱- توسعه واردات جو دامی از قزاقستان از طریق مبادی گیلان با توجه به وجود جریان تجاری بالفعل میان دو طرف.
- ۲- بررسی افزایش واردات کنجاله آفتابگردان و پنبه‌دانه از قزاقستان با توجه به وجود واردات فعلی و ارزیابی صرفه اقتصادی آن.
- ۳- تنوع‌بخشی به مبادی تأمین کالاهای اساسی استان و کشور از طریق افزایش سهم قزاقستان در کنار روسیه، به‌ویژه در کالاهایی که قزاقستان ظرفیت صادراتی بالایی دارد.
- ۴- ایجاد سازوکار تجاری قزاقستان-گیلان برای شناسایی تأمین‌کنندگان، واردکنندگان، ظرفیت‌های حمل، هزینه‌های لجستیکی و شرایط قرارداد.
- ۵- برگزاری مذاکرات و رایزنی‌های محصول‌محور با طرف قزاقستانی با اولویت جو، کنجاله و سپس بررسی گندم، ذرت دامی و روغن آفتابگردان.
- ۶- توسعه و تثبیت مسیر قزاقستان-گیلان برای جو و سپس بررسی سایر کالاهای دارای ظرفیت صادراتی.

منابع گزارش:

- بانک جهانی (World Bank)
- مرکز تجارت بین‌المللی، پایگاه داده (Trade Map (International Trade Centre – Trade Map)
- پایگاه آماری Worldometer
- پایگاه دیپلماسی اقتصادی، وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران
- گمرک جمهوری اسلامی ایران
- گزارش «بررسی روابط تجاری ایران و قزاقستان»، امور بین‌الملل اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی خراسان رضوی
- آمار اداره کل گمرکات استان گیلان
- گزارش اقدامات صورت گرفته در راستای تامین کالاهای اساسی - اداره کل اقتصاد و دارایی استان گیلان